

José Ortega y Gasset a hispanoamerické filosofické myšlení

Kristýna Vozková

*Filozofická fakulta
Západočeská univerzita
Univerzitní 2732/8, 301 00 Plzeň
kvozkova@kfi.zcu.cz*

Předložená studie pojednává o tom, jakým způsobem ovlivnily země Latinské Ameriky myšlení významného španělského moderního filosofa Josého Ortegy y Gasset, a rovněž o pocitech, které v autorovi zanechaly jeho návštěvy Argentiny. Dále se zaměřuje na vliv Ortegy na hispanoamerické filosofické myšlení. Na prvních stránkách text představuje stručnou historii filosofického myšlení v Latinské Americe. Následně se zaměřuje na Ortegovu snahu o nalezení intelektuálního „léku“ na hispanoamerický problém spojený s hledáním národní identity. Dále přibližuje Ortegovy myšlenky, teorie a koncepce, které měly nejvýznamnější vliv na tvorbu tamních intelektuálů, zejména teorii okolností, perspektivismus, raciovitalismus, teorii generací a teorii kultur.

Klíčová slova: José Ortega y Gasset, hispanoamerické filosofické myšlení, Latinská Amerika, Ortega a Argentina, Ortega a Hispanoamerika, národní identita, okolnosti, perspektivismus, raciovitalismus

José Ortega y Gasset bývá mnohými označován za jednoho z nejvýznamnějších španělských myslitelů 20. století. Svými příspěvky na poli filosofie, sociologie, antropologie, politologie a estetiky ovlivnil celou řadu autorů ve svém rodném Španělsku i za jeho hranicemi, zejména v Latinské Americe. Významného vlivu se Ortegová filosofie dočkala především v Argentině, kterou autor navštívil poprvé již v roce 1916, kdy se zde společně se svým otcem účastnil půlročního přednáškového cyklu na uni-

verzitě v Buenos Aires. Od té doby kontinent¹ navštívil ještě několikrát a k jeho zemím si vybudoval silné intelektuální pouto.

Již po první návštěvě Argentiny začala vznikat řada studií, esejů a komentářů hodnotících hispanoamerické země a jejich kulturu. Většina z nich byla o čtrnáct let později vydána v souhrnném díle s názvem *Meditace o mladém národě a jiné eseje o Americe* (*Meditación del pueblo joven y otros ensayos sobre América*), které obsahovalo texty s touto tematikou z období mezi roky 1916–1940.²

Reflexe Ortegovy filosofie mají na americkém kontinentě dlouholeitou tradici. Vstřícně zde byly přijímány zejména myšlenky, které nejvíce korespondovaly se situací, v níž se země Latinské Ameriky nacházely. Ortegová raná tvorba hojně reflekovala sociální situaci, která zavládla na počátku 20. století ve Španělsku. V roce 1898 ztratila země značnou část svých významných kolonií a její mocenský úpadek s sebou nesl i další důsledky na poli ekonomie, kultury nebo vzdělávání.³ Tato „koloniální katastrofa“ vyvolala v intelektuálních kruzích otázky směřující k podstatě španělského národa, postavení země v dějinách a jejímu dalšímu směřování. Byla rovněž impulsem pro vznik Generace 98, intelektuálního uskupení usilujícího o reflexi a řešení tohoto „španělského problému“.⁴ José Ortega y Gasset, člen nastupující Generace 14, tuto starost po svých předchůdcích převzal a snažil se nalézt východisko z krize a abídnout „lék“, který by vlasti opět vrátil její někdejší slávu. A právě tyto myšlenky, spojené úzce s národní identitou, byly hispanoamerickými mysliteli vnímány jako inspirace a nástroj použitelný při řešení problémů jednotlivých zemí.

Hispanoamerické filosofické myšlení

Následující kapitola přiblíží čtenáři charakteristické rysy i stručný vývoj moderního hispanoamerického filosofického myšlení, pro nějž byl od

1 Ortega navštívil kontinent celkem čtyřikrát. První tři návštěvy směřoval do Argentiny, tu poslední, nejkratší, do Spojených států amerických (1949). Během svého prvního pobytu v Argentině (1916–1917) navštívil krátce také Uruguay, během toho druhého (1928–1/1929) zavítal do Chile. V Argentině následně prožil roky 1939 až 1942. Gomez-Martinez (1983, 128–131).

2 Housková (2006, s. 17).

3 Forbelský (1999, s. 30).

4 Černá (2012, s. 235).

počátku typický silný příklon k myšlení evropskému. Celá řada filosofických koncepcí byla – stejně jako v případě filosofie španělské – odvozena od myšlenek významných evropských myslitelů, a to do té míry, že jedním ze zásadních témat pro mnoho autorů bylo tázání se po originalitě a autenticitě latinskoamerické filosofie, ba dokonce po její samotné existenci.

Moderní latinskoamerická filosofie bývá spojována s počátkem 19. století, kdy se oblast definitivně vymanila z vlivu evropských koloniálních sil. Stejně jako v evropské filosofii se i zde projevoval silný vliv pozitivismu, přetrvávající přibližně do první dekády 20. století, společně se snahou o budování sociální a ekonomické stability. Od 30. let 20. století se však nastupující generace autorů vůči pozitivismu století předchozího začala ostře vymezovat. Jejich inspiračními zdroji byli francouzští a němečtí myslitelé a do tamějšího myšlení začal pronikat existencialismus, fenomenologie nebo vitalismus.⁵ Patrně nejdiskutovanějším tématem se tak v latinskoamerické filosofii 20. století stala existence hispanoamerického filosofického a vědeckého myšlení, odhalování jeho charakteristických rysů a pátrání po kořenech. Tedy témata ne nepodobná debatám, které probíhaly ve Španělsku a jejichž problematika bývá spojována již se 16. stoletím a tzv. černou legendou, tedy šířením negativních názorů týkajících se španělského národa a jakýmsi zpochybňováním jeho významu v evropských intelektuálních dějinách.⁶

Již od konce 19. století autoři jako Domingo Faustino Sarmiento (1811–1888) nebo Juan Bautista Alberdi (1810–1884) publikovali statě zabývající se problematikou civilizačního procesu. O hispanoamerické kultuře, její identitě a hodnotách pojednává také esej *Naše Amerika (Nuestra América)* z roku 1891. Jeho autor, José Martí (1853–1895), v něm hovoří o Americe jako o „nemocné matce, kterou její děti opouštějí místo

5 Gracia & Vargas (2018, s. 4).

6 Roku 1782 označil Nicolas Masson de Morvilliers (1740–1789) v díle *Encyclopédie Méthodique* Španělsko za nejzaostalejší národ v celé Evropě, jeho obyvatele za nevzdělance a španělskou vědu za neexistující. Kniha vyvolala ve Španělsku značnou vlnu nevole a byla impulzem pro zahájení diskuze označované jako „polemika o španělské vědě“. Následovala celá řada apologií a pojednání o významu Španělska v evropských dějinách. Ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století byly spory o význam země v evropských dějinách motivovány rovněž politicky. Docházelo zde ke střetům mezi moderními progresisty a umírněnými tradicionalisty, a názory obou táborů byly natolik nesmiřitelné, že se hovoří o tzv. „dvojím Španělsku“ („*dos Españas*“). Černá (2012, s. 240).

toho, aby se ji pokusili vyléčit“.⁷ Volá po její záchraně a vytvoření „nové Ameriky“ postavené na uvědomění si specifík vlastních zemí, osvobození od tyranie a důrazu na tvůrčí činnost.⁸

Během 20. století se úvahami o hledání vlastní identity a zkoumáním odlišných i společných rysů hispanoamerických zemí zabývali například Francisco Miró Quesada Cantuarias (1918–2019), Eduardo García Maynez (1908–1993) nebo Risieri Frondizi (1910–1985). Tito autoři nastolili tradici filosofického dialogu mezi autory různých zemí a začali opětovně pracovat s konceptem „hispanity“⁹, který představil již Miguel de Unamuno (1864–1936).¹⁰ Dílem, které po několik dekád inspirovalo úvahy o hispanoamerické filosofii, byl rovněž text s názvem *Panorama de las ideas filosóficas en Hispanoamérica*, jehož autorem je Aníbal Sánchez Reulet (1910–1997) a který byl publikován roku 1936 v časopisu *Tierra Firme*. Mezi autory, kteří k debatám o existenci hispanoamerické filosofie přispěli patrně nejvýrazněji, patří Leopoldo Zea (1912–2004) a Samuel Ramos (1897–1959). Zea svými texty jako *América Latina: historia y destino: homenaje a Leopoldo Zea* (1992) nebo *América Latina en sus ideas* (1986), Ramos pak zejména knihami *Historia de la filosofía en México* (1943) a *El perfil del hombre y la cultura en México* (1938).¹¹ Všichni zmínění autoři hojně pracovali s termíny jako existence, identita, originalita, autenticita a charakteristické rysy. Kromě Ortegy byli za významné inspirátory tohoto období považováni také Edmund Husserl (1859–1938), Wilhelm Dilthey (1833–1911), Max Scheler (1874–1928) nebo Nicolai Hartmann (1882–1950).¹²

Do vývoje intelektuálního myšlení v Latinské Americe se úzce promítala také politická situace v jednotlivých zemích. Časté státní zásahy do oblastí vzdělání a vědy vedly mnoho autorů k odchodu do exilu. Naopak během občanské války ve Španělsku do oblasti přišla řada španělských emigrantů, kteří byli pro zdejší intelektuální oblast velkým přínosem.

7 Martí (1891, s. 134).

8 Tamtéž, s. 137–139. Martí se zabýval otázkami moderní doby i v dalších textech, viz např. Poláková (2017, s. 13–14).

9 Termín odkazující ke sdílení španělského jazyka i kultury v rámci různých zemí i komunit.

10 Serna (2020, s. 174).

11 Gracia & Vargas (2018, s. 10).

12 Tamtéž, s. 9.

Můžeme zde zmínit jména jako jsou José Ferrater Mora (1912–1992), José Gaos (1900–1969), Juan David García Bacca (1901–1992), Joaquín Xirau (1895–1946) nebo María Zambrano (1904–1991). Díky četné migraci mezi autory se tak začaly myšlenky šířit i za hranice jednotlivých národů. Každý z nich s sebou přinesl část vlastní kultury a napomohl k budování specifického multikulturního klimatu.¹³ Díla, která vznikala v zemích Hispanoameriky ve 20. století, tak byla na jedné straně odvozená od myšlenek velkých evropských myslitelů, na straně druhé ovšem přinášela i originální podněty. Vycházela ze zcela jiných podmínek než filosofie evropská, mísila v sobě kulturu a způsob myšlení mnoha národů a nabízela tak nové koncepce i přístupy ke starým filosofickým problémům.

Vliv Latinské Ameriky na José Ortegu y Gasset

José Ortega y Gasset se snažil pomoci národům Latinské Ameriky najít vlastní identitu skrze interpretaci amerických dějin i současnosti. Jeho texty se tak v tomto směru hojně zaměřovaly na oblast sociologie a psychologie národů, primárně toho argentinského. Jeho reflexe hispanoamerické mentality, historie a okolností vycházely z dojmů a poznatků, které autor nabyl během svých opakovaných návštěv na americkém kontinentě. I s ohledem na to je on sám označoval spíše za jakési poznámky poutníka, který zemí pouze projíždí, a ne za všeobecné pravdy. Dle svých slov se nesnažil tolik o exaktnost a podrobnou analýzu jednotlivých národů, ale pouze o to být upřímný a přiblížit čtenářům pocity, které v něm jeho návštěvy zemí vyvolaly.

Z jeho textů je však patrné, že v něm cesty do Argentiny zanechaly hlubokou stopu. Natolik hlubokou, že ve své stati s názvem *Por qué he escrito „El hombre a la defensiva“* uvedl: „Chci říct, že dlužím, ani víc ani míň, celou jednu část mého života – situace, emoce, zkušenosti, myšlenky – této zemi... dlužím jednu podstatnou část mne samotného, mého života, Argentině.“¹⁴ Z toho důvodu se Ortega snažil na zá-

¹³ Medin (1994, s. 155).

¹⁴ „Es decir, que yo debo, ni más ni menos, toda una porción de mi vida – situación, emociones, hondas experiencias, pensamientos – a ese país... debo una parte sustancial de mí mismo, de mi vida, a la Argentina.“ Ortega y Gasset (1981, s. 149).

kladě svých dojmů stanovit diagnózu a po vzoru rodného Španělska navrhnout východisko z krize. Cítil totiž k zemi jistý závazek: „A pokud Argentina přispěla k tomu, aby utvářela můj život, musím jí přispět, v jakékoliv míře, která je pro spisovatele možná, abych i já utvářel život Argentiny.“¹⁵

Vnímal Latinskou Ameriku jako specifickou formu bývalé koloniální společnosti a uvědomoval si její jinakost. Za jeden z hlavních rysů zdejší společnosti označil jakousi „pórovitost“, kterou přisuzoval množství národů, jazyků a kultur, které na území žily vedle sebe. Zároveň kladl důraz na to, že všechny země sdílejí určitý historický vývoj a kulturní dědictví. Byl toho názoru, že každý národ chce žít svým vlastním osobitým způsobem a cítí jistou antipatii vůči způsobu života národů ostatních. Jak uvádí v knize *Evropa a idea národa (Europa y la idea de la nación)*:

„Být Angličanem, Francouzem nebo Španělem znamená být celistvě člověkem po anglickém, francouzském nebo španělském způsobu. Tento způsob se dotýká všech rozměrů lidství – náboženství, poezie, umění, ekonomie, politiky, lásky, bolesti, slasti – proniká je, prosakuje jimi a uzpůsobuje je.“¹⁶

Ve svých textech se snažil o odhalení charakteristických rysů hispanoamerických obyvatel, a to včetně těch negativních. Patřil mezi ně mimo jiné narcismus, nedostatek solidarity nebo agresivita. Z tohoto důvodu byly ne všechny Ortegovy texty a v nich obsažené názory přijímány latinskoamerickými autory s pochopením. Za své rozборы argentinské společnosti v textech *Pampa... Promesas* nebo *El hombre a la defensiva* sklídl celou řadu negativních ohlasů a mnoho autorů volalo po přepsání jistých, dle jejich názoru hanlivých, pasáží. Mezi ně patřili například Roberto Fernando Giusti (1887–1978) (časopis *Nosotros*), Manuel Gálvez (1882–1962) (příloha deníku *La Nación*), Juan Álvarez (*La Prensa*) nebo Tina Spangerberg (*La Razón*). Všichni upozorňovali na to, že Ortega soudil zemi z pohledu Evropana, aniž by byl schopen po-

¹⁵ Tamtéž, s. 150.

¹⁶ Tamtéž, s. 57.

rozumět vlastnímu hispanoamerickému způsobu myšlení.¹⁷ Existovala však i skupina, která s Ortegovým názorem souhlasila a označovala jej za popis tragického osudu národa. Filosof José Luis Ímaz (1928–2008) se například v rámci své tvorby snažil Ortegovy reflexe začlenit do kontextu země v daném časovém období a doplnit je tak o chybějící element hispanoamerické okolnosti, který Ortega nebyl schopen jako „pouhý návštěvník“ zachytit.¹⁸

Nutno podotknout, že Ortegová kritika nebyla pouhou kritikou bez nabídky řešení. Stejně jako v případě Španělska následně navrhoval postup, který by měl zemi pomoci nalézt východisko z krize. Jeho „útok“ tedy nebyl tolik útokem, jako spíše snahou o nalezení dokonalosti ve způsobu, jakým člověk žije svůj život. Nejdříve nastínil, co vše je nedostatečné, aby následně usiloval o nalezení autenticity národa a vytvoření morálního projektu, který má směřovat k ideálu. Dosažení této autenticity ale podle něj vyžadovalo opuštění utopických představ o vlastním státě.

V eseji *Pampa... Promesas* Ortega hovořil velice otevřeně o nedostacích, které byly dle jeho názoru důvodem pro krizi identity, v níž se Argentina nacházela. A ačkoliv uvedl, že „nevěří tomu, že někde existuje lid tolik oproštěný od předsudků, s větší prozíravostí, než ten, který potkal v Argentině...“¹⁹ na následujících řádcích zemi vytkl, že podstatou argentinského života je být pouhým příslibem a že pampa není ničím jiným, než krutou a prázdnou realitou. Zašel ve své kritice však ještě mnohem dál: „Pravdou je, že aktuální Argentina neměla existovat, chci tím říct, že pouhé síly historické mechaniky nestačí k vysvětlení její existence.“²⁰

Argentina byla dle jeho názoru nahlížena jako symbol „defektní humanity“.²¹ Ortega tento fakt připisoval silnému vlivu politiky a ignorantství vůči historii. Společenský život Argentinců v něm vyvolal dojem, že

---

17 Maharg (1992, s. 16).

18 Aras (2004, s. 30).

19 Ortega y Gasset (1981, s. 30).

20 „La verdad es que Argentina actual no debía existir. Quiero decir que las meras fuerzas de mecánica histórica que le han favorecido no bastan para explicar su existencia.“ Ortega y Gasset (1981, s. 116).

21 Ortega y Gasset (1981, s. 114).

je stát oddělený od sociální spontaneity a autenticity. Tvrdil, že myšlenky, gesta i slova zdejších mužů nejsou produkovány vitálně, ale jsou pouhým nástrojem pro vnější použití; hovoří o životě, ale nežijí jej. Pro něj však v souladu s učněním o vitálním rozumu neexistuje život bez vitálního zájmu, který by jej utvářel. Jinými slovy neexistuje život pro život, ale žijeme vždy pro něco a někoho. Argentinci však dle jeho názoru nežijí autenticky, ale pouze z iluzí, které oni sami nazírají jako realitu. „Argentinec je člověkem obdivuhodně nadaným, který se ale ničemu neodevzdává. Evropan se odevzdává životu, osudu, a proto je samotný jeho život osudem.“²² Argentinec však svůj osud nepřijímá, má jej vložený do ideálu, který sám o sobě má. Neodevzdává se realitě, ale pouhému obrazu. Nežije tedy sám za sebe, ale pouze ve svém vlastním fiktivním obraze. „V důsledku toho se Argentinec nahlíží jako odraz své vlastní imaginace, je vlastně takovým narcisem, který nosí vše s sebou: realitu, obraz i zrcadlo.“²³

Reforma sociálního života Argentiny tedy spočívala v nalezení autenticity života, upuštění od starých a nefunkčních vzorců a nalezení nových, které by byly v souladu s lidskou vitalitou a vedly k naplnění vlastního osudu. Ortega tvrdil, že definovat „amerického člověka“ (*el hombre americano*) není možné, neboť jeho vlastní historie ještě ani nezapočala. On sám totiž stále žije v prehistorii. V ní nefigurují konkrétní lidé ani jejich osud, ale především čistá okolnost. Amerika doteď neměla „svého“ člověka, ale pouze člověka, který se nacházel v jistých okolnostech, situacích a stádiích.²⁴ Zároveň hovořil o tom, že své místo v rámci své historie nenajdou, pokud nebudou jednotně usilovat o nalezení rovnosti mezi národy. Španělsko i Latinská Amerika pro Ortegu představovaly oblasti na okraji moderního světa, které měly k Evropě velmi problematický vztah, charakteristický odmítnutím europocentrismu. Stejně jako v případě Španělska spatřoval cestu revitalizace latinskoamerických národů zejména v německé vědě a v moderní evropské filosofii. To, co kultivovalo podle jeho názoru vyspělé Německo, mělo pomoci kultivovat i jeho rodnou zemi a následně země Latinské Ameriky.

---

22 Tamtéž, s. 125.

23 Tamtéž, s. 140.

24 V případě Latinské Ameriky ve stádiu koloniálním. Ortega y Gasset (1981, s. 44).

Vliv José Ortegy y Gasset na hispanoamerické myšlení

Vliv José Ortegy y Gasset na hispanoamerické myšlení byl patrný již od jeho první návštěvy Argentiny v roce 1916 a přetrval ve větší či menší míře až do konce 80. let minulého století. Jedná se bezpochyby o jednu z nejvýraznějších postav, které ovlivnily myšlení v mnoha zemích a v mnoha oblastech, filosofií počínaje a literaturou konče. Během prvního desetiletí 20. století se však jednalo spíše o jakési souznění s Ortegovým způsobem uvažování, než o vliv konkrétních koncepcí. Zejména skupina mexických učenců zvaná „Athenaeum mladých“, kam se řadili autoři jako Alfonso Reyes (1889–1959), Pedro Henríquez Ureña (1884–1946), Antonio Caso (1883–1946) nebo José Vasconcelos (1921–1924), ti vnímali příznivě zejména Orteguův zájem o historičnost filosofie a evropskou historii dějin, především s ohledem na komplikovaný vztah k evropskému kontinentu, který Hispanoamerika sdílela se Španělskem.

V roce 1914 Ortega vydal své *Meditace o Quijotovi* (*Meditaciones del Quijote*), obsahující známou větu: „Já jsem já a moje okolnost, a když ji nezachráním, nezachráním se ani já“,²⁵ která zasáhla výrazně nejen jeho rodné Španělsko, ale také americký kontinent. *Meditace o Quijotovi* obsahují celou řadu skrytých významů. Stejně jako postava Dona Quijota, i samotné Španělsko podle Ortegy trvalo na ideálech, které tato postava zastupovala. Abychom byli schopni porozumět problémům dané země a důvodům krize, musíme nejdříve porozumět jí a všem jejím okolnostem. Ortegova nauka o okolnostech vychází ze zkoumání takzvaných malých realit. Základní myšlenkou této koncepce je, že člověk není schopen poznat celek a jeho komunikace se světem probíhá právě prostřednictvím těchto malých realit. Ortegova teorie okolností potom situuje život každého jedince do určitého místa a času. Každý člověk je tak člověkem ve vztahu s tím, co jej obklopuje. „Okolnost! Circum-stancia! Mlčenlivé věci ležící v našem bezprostředním okolí.“²⁶ Ortegovou okolností bylo tedy Španělsko, Evropa, moderní epocha. Každý z nás žije v okolnostech, které jsou včleněny do širších okolností. Okolnosti Ortega nečlení hie-

25 Ortega y Gasset (2007, s 20).

26 Tamtéž, s 16.

rarchicky. Všechny společně formují pohled na svět u každého jedince. „Pro svou okolnost musíme nalézt odpovídající místo v obrovské perspektivě světa.“²⁷

Tento názor v hispanoamerických autorech rezonoval od 20. let 20. století a Ortegová teorie okolností se promítla do celé řady názorů na obnovu latinskoamerického života.²⁸ Na americkém kontinentě byla však transformována s ohledem na hispanoamerickou skutečnost. Jejím prostřednictvím autoři obhajovali svou odlišnost. Každá ze zemí Latinské Ameriky má svou vlastní okolnost, své nedostatky i přednosti, obyvatele i názory odlišné od moderní Evropy. To však neznamená, že je tato odlišnost činí horšími nebo méně významnými a že nemají právo na svou intelektuální záchranu. Na tomto základě se autoři snažili co nejvíce porozumět okolnostem jednotlivých oblastí i těm společným pro všechny Hispanoameričany, neboť právě porozumění minulosti a přítomnosti dle jejich názoru vedlo k budování lepší budoucnosti.²⁹ Základním předpokladem bylo uvědomění, že velká odlišnost latinskoamerických zemí od těch evropských je zcela v pořádku, a že ani v rámci Ameriky nejsou všechny národy stejné. Každý má své geografické, historické i kulturní charakteristiky a jenom díky nim bude možné vytvořit takovou filosofii, která bude zcela v souladu se způsobem, jakým autoři kontinent nazírají. Z těchto myšlenek ve svých dílech kromě Gaose a Romera vycházeli také autoři jako Juan Carlos Torchia-Estrada (1927–2016), Eugenio Pucciarelli (1907–1995) nebo Adolfo Carpio (1923–1996).³⁰

Ještě větší vliv než *Meditace o Quijotovi* měla kniha *Úkol naší doby (El tema de nuestro tiempo)*, vydaná v roce 1923. Ta mimo jiné kladla důraz na přijetí specifických podmínek a okolností různých zemí a kultur. S ohledem na sociokulturní kontext byl pak hispanoamerickými autory s nadšením přijímán Ortegovův perspektivismus. Podle něj je skutečnost poznatelná pouze z hlediska různých perspektiv, z nichž je každá ta správná. Jediná realita, která je člověku dána, je ta jeho konkrétní, v konkrétním životě. Bytí ve světě je perspektiva, která nepředstírá být

²⁷ Tamtéž, s 19.

²⁸ Housková (2006, s. 17).

²⁹ Naessens (2009, 138).

³⁰ Tamtéž, 155.

absolutní a člověk není jen pasivním subjektem, ale jeho život je neustálým konáním a sebe-uskutečňováním.³¹ Každý jedinec má podle Ortegy svá hlediska, stejně tak jako každá epocha a každá generace. Teorii generací, která byla v knize nastíněna, potom primárně nastupující mladá generace vnímala jako nástroj pro nalezení svého místa ve společnosti a myšlenka významné funkce nových generací byla hojně vyzdvihoována mladými intelektuály. V Mexiku o ní psali například Daniel Cosío Villegas (1989–1976) nebo Manuel Gómez Morin (1897–1972), oba hovořili o tom, že východiskem ze složité mexické situace by měla být právě nová generace a nová vitální senzibilita. Také Víctor Haya de la Torre (1895–1979), který byl v Peru považován za lídra studentů, se kriticky vyjadřoval k původním generacím autorů a souhlasil se svým kolegou Manuelem Gonzálezem Pradou (1844–1918), který na adresu latinské Ameriky poznamenal: „staří do hrobu a mladí k dílu“³² a mladá generace studující na univerzitách pro něj představovala prostředek k velkým změnám ve společnosti.³³

Pluralita perspektiv je u Ortegy spojena rovněž s pluralitou kultur. Autoři Latinské Ameriky, kde vedle sebe na relativně malém území koexistovala celá řada národů, nalézali v perspektivismu velké zalíbení a sloužil jim jako nástroj pro sebereflexi.³⁴ Teorie kultur, kterou Ortega formuloval ve svém eseji *Atlantidy (Las Atlántidas)* z roku 1924, se zabývala historickým smyslem pro různost kultur v Evropě v první čtvrtině 20. století. Hovořil v ní o rozšíření historického horizontu Evropy, zájmu o jiné civilizace a zániku oněch dávných Atlantid. I evropská kultura je jen jednou z mnoha, ale má svůj historický smysl (*sentido histórico*).³⁵ Ten nám podle Ortegy umožňuje snahu o přesáhnutí rozmanitosti. Nestáčí pouze vnímat hluboké rozdíly u jednotlivých lidí a epoch, ale je třeba zároveň být schopen nahlédnout jejich omezení s jakýmsi přesahem. Zkoumání generací a také analýza historie jednotlivých národů byly hojně diskutovaným tématem u hispanoamerických autorů.³⁶

31 Ortega y Gasset (1997, lekce 10 a 11).

32 „los viejos a la tumba, los jóvenes a la obra.“ De la Torre, s. 24.

33 Medín (1994, s. 49).

34 Housková (2006, s. 18).

35 Tamtéž, s. 20.

36 Santamaría García (1993, s. 284).

Ortegovy myšlenky a jeho kulturní dopad na americkém kontinentě byly patrné především od 30. let 20. století. Ortega značně ovlivnil i způsob, jakým byla filosofie přijímána. Hispanoameričtí autoři oceňovali především jeho snahu o nápravu intelektuální situace ve Španělsku a o nalezení léku na toto „onemocnění“ země. V Mexiku po jeho vzoru usiloval o to samé Samuel Ramos. Ve své knize *Perfil del hombre y la cultura en México* (1934) se ptal po identitě země a uváděl, že stejně jako Španělsko, se i Mexiko snaží najít svou úlohu ve světě a vymezit se vůči Evropě. Usiloval o analýzu mexické minulosti a o nalezení výchozího bodu pro budování budoucnosti země. Mexiko podle něj existovalo oddělené od své reality a bylo zapotřebí najít takovou perspektivu, která by Mexičany jako jediná dokázala zachránit.³⁷ Vnímал teorii perspektivy jako něco, co by Mexičanům umožnilo přestat se nahlížet očima cizince a přimělo je vidět svět z jejich vlastní perspektivy a budovat vlastní mexickou realitu i kulturu. „Nechceme kulturu bez života, ani život bez kultury, ale živoucí kulturu ... která nám umožní porozumět co nejlépe mexické realitě.“³⁸ Ideálem kultury byla v jeho podání realizace nového humanismu.³⁹

O záchranu ne pouze „španělského“, ale „hispanšského“ života se snažil také Ortegovův žák José Gaos. Ten začal po svém příchodu do Mexika šířit myšlenky svého učitele, které vnímал jako prostředek pro oživení hispanoamerického myšlení. Zabýval se také zkoumáním historie filosofie. Tázal se po tom, zda je možné o ní hovořit nejen v Mexiku, ale v celé Latinské Americe. Pro Gaose byla mexická historie součástí historie filosofie jako takové v obecném slova smyslu, mezi oběma však docházelo ke konfliktu. Problém latinskoamerické filosofie totiž pro něj spočívá v její neautenticitě a neoriginalitě. Ačkoliv tedy existuje a je součástí historie filosofie, zároveň neexistuje v tom smyslu, že by byla autentická a originální. Historie filosofie by podle Gaose měla být studována jako součást historie myšlení, která je součástí historie idejí (*historia de las ideas*). Upozorňoval také na důležitost vztahu mezi historií a filosofií. Metodu, kterou nabízel Ortega v *Meditacích*, Gaos přejímal a vnímал ji jako nástroj, který umožňuje retrospektivní analýzu historického vývoje idejí v Mexiku a v rámci mexic-

37 „El ideal de nuestra cultura debe ser la realización de un nuevo humanismo.“ Ramos (1938, s. 80).

38 Ramos (1943, s. 140).

39 Ramos (1938, s. 80).

ké historie.⁴⁰ Bylo podle něj zapotřebí zkoumat autentické mexické texty, které by prokázaly existenci originálního mexického myšlení. Hodnotu nalézal především v tom, co nazýval „myšlením ve španělském jazyce“. Dějiny filosofie vnímal jako nadřazené filosofii samé, okolnosti a lidskému životu.⁴¹ Ztotožňoval se také s Ortegovým perspektivismem. Byl přesvědčený o tom, že jsme všichni stejní, se společnými právy a vlastními charakteristikami a se specifickými odlišnostmi. Každá obec má svou vlastní perspektivu a každá z nich je pravdivá.

Směr, který Gaos v návaznosti na Ortegu rozvinul, bývá nazýván *Movimiento de la Historia de las Ideas*. Měl odezvu i v dalších částech hispanoamerického světa. Kromě Gaose nebo Leopolda Zey, který se zabýval nejen historickým zkoumáním, problémem morálky a kulturou života, ale také tím, jaký vliv na ně má geografie, se k němu hlásil v Argentině Francisco Romero nebo Coriolano Alberini (1886–1960), v Brazílii Cruz Costa (1904–1978), v Porto Ricu Arturo Ardao (1912–2003).⁴²

Na myšlenky Gaose a Romera přímo navazoval Leopoldo Zea Aguilar. Ten ve své tvorbě reflektoval Orteguovú teorii okolností i perspektivismus a poukazyval na to, že pro Ortegu existovala na americkém kontinentě pouze Argentina a Spojené státy a že Mexiko zcela ignoroval. Dle jeho názoru se tak Ortega sice snažil o reflexi hispanoamerického myšlení, avšak nahlížel jej z perspektivy Evropana.⁴³ Jeho filosofie se tak sice stala nástrojem pro analyzování hispanoamerické okolnosti a usilování o autentickou filosofii, avšak aniž by on sám porozuměl realitě těchto „mladých“ a dle jeho názoru nevspělých národů.⁴⁴ Ortega hovořil o potřebě vybudování nové filosofie, ale zároveň zastával názor, že Amerika svou okolnost zachránit nedokáže. Zea naopak věřil ve vybudování nové filosofie, která kromě Ortegových myšlenek vychází z Ramosova humanismu a Gaosovy snahy o rekonstrukci historie idejí. Porozumění okolnostem jednotlivých lidí může dle Ramose v širší perspektivě vést až k porozumění lidstvu a k vytvoření autentické filosofie.⁴⁵

40 Ramos (1943, s. 145).

41 Santamaría García (1993, s. 298).

42 Quesada (1976, s. 152).

43 Zea (1983, s. 14).

44 Tamtéž, s. 18.

45 Bentivegna (2017, s. 29).

Otázka po identitě národů se stala klíčovým zájmem většiny myslitelů a vycházela celá řada knih, které se touto problematikou zabývaly. Na tomto místě můžeme zmínit například dílo Augusta Salazara Bondyho *Filosofía en el Perú*, Gaosovo *El pensamiento hispanoamericano* (1944), *Radiografía de la Pampa*, jejímž autorem je Ezequiel Martínez Estrada nebo *Laberinto de la Soledad* od Octavia Paze. Snaha o nalezení vlastní identity se mísila s hledáním společných rysů v rámci latinskoamerické filosofie.

Ortega však zdejší autory ovlivňoval nejen svými texty a přednáškami, ale také díky časopisu *Revista de Occidente*, který latinskoamerickým autorům od roku 1923 zprostředkovával aktuální evropské myšlení. V prvním vydání časopisu Ortega v předmluvě uvedl, že si klade za cíl „prezentovat čtenářům esenciální panorama života evropského i amerického“.46 V časopise byly vydávány články autorů, kteří nebyli do španělštiny běžně překládáni jako Spengler, Freud, Simmel, Scheler, Russell a zahrnoval témata z filosofie, sociologie, historie, literatury, vědy nebo umění. Kromě filosofů tak Ortegovy myšlenky ovlivňovaly také celou řadu soudobých hispanoamerických literátů jako Xavier Villaurutia (1903–1950), Jorge Cuesta (1903–1942) nebo Jaime Torres Bodet (1902–1974).47

Časopis slavil úspěch zejména v Argentině, ale později se jeho vliv rozšířil i do Chile. Ortega zároveň participoval při tvorbě latinskoamerického *Editorial Calpe*, ze kterého se roku 1925 stal *Espasa-Calpe* a který byl hojně čtený v Mexiku a Argentině.48 Inspiroval také publikace dalších intelektuálně zaměřených časopisů jako například *Contemporáneos* (1925), *Ulises* (1927–1928), *Sur*, pro který přispívala Victoria Ocampo (1890–1979), její sestra i manžel Adolfo Bioy Casares (1914–1999), Eduardo Mallea (1903–1982), Jorge Luis Borges (1899–1986). Po roce 1939 dorazili do Buenos Aires další autoři ovlivnění Ortegou, kteří do časopisu začali přispívat, jako Rosa Chacel (1898–1994), Francisco Ayala (*1934) a aniž by byli v Argentině, přispívali do něj také María Zambrano a José Ferrater Mora (1912–1991).49

46 Ortega y Gasset (1923).

47 Medin (1994, s. 35).

48 Pachón Soto (2019, s. 55).

49 Medin (1994, s. 38).

Patrně i z toho důvodu zájem o Ortegu a jeho myšlenky v Latinské Americe neopadl ani po autorově smrti roku 1955. Až do 80. let byly jeho texty hojně reflektovány a při příležitosti výročí jeho úmrtí vznikala celá řada děl, která se zaměřovala na vliv, který autor na zdejší filosofické myšlení měl. To, jak zásadní postavu Ortega y Gasset pro hispanoamerické autory představoval, shrnul Argentinec Juan Adolfo Vázquez ve svém článku *Ortega como circunstancia* do jediné věty: „Ortega je naše okolnost.“⁵⁰

Literatura

- Aras, R. (2014): „Ortega, profeta del destino latinoamericano: la identidad como ‚autenticidad‘.“ *Cuadernos del Centro de Estudios de Diseño y Comunicación* (47): 25–36.
- Bentivegna, G. (2017): „Zea, Ortega y Gasset y la circunstancia hispanoamericana.“ *Revista de filosofía* 49 (142): 9–34.
- Černá, J. (2012): „Qué se debe a España? Spor o význam Španělska v evropských intelektuálních dějinách.“ *Dějiny – teorie – kritika* 9 (2): 230–245.
- Forbelský, J. (1999): *Španělská literatura 20. století*. Karolinum, Praha.
- Gomez-Martinez, J. L. (1983): „Presencia de America en la obra de Ortega y Gasset.“ *Quinto centenario* (6): 125–160.
- Gracia, J. & Vargas, M. (2013): „Latin American Philosophy.“ In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Ed. E. N. Zalta, 2013, aktualiz. 2. 4. 2018 [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/latin-american-philosophy/>.
- Gutiérrez Simón, R. (2018): „Ortega frente a un pueblo joven.“ *Res pública: revista de historia de las ideas políticas* 21 (3): 517–528.
- Housková, A. (2006): „Ortega a Amerika.“ In *Padesát let od smrti José Ortegy y Gasset: sborník textů*, eds. J. Forbelský & J. Loužek. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha.

⁵⁰ Vázquez (1956, s. 31).

- Maharg, J. (1992): *José Ortega y Gasset*. Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid.
- Medin, T. (1994): *Ortega y Gasset en la cultura hispanoamericana*. Fondo de Cultura Económica, México.
- Naessens, H. (2009): „Una ‚visión continentalista‘ de la filosofía: José Gaos y Francisco Romero.“ *Latinoamérica* [online]. (48): 137–159 [cit. 20. 7. 2020]. Dostupné z: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1665-85742009000100007&lng=es&nrm=iso.
- Ortega y Gasset, J. (2007): *Meditace o Quijotovi*. Host, Brno.
- Ortega y Gasset, J. (1993): *Evropa a idea národa*. Mladá fronta, Praha.
- Ortega y Gasset, J. (1981): *Meditación del pueblo joven y otros ensayos sobre América*. Revista de Occidente en Alianza Editorial, Madrid.
- Ortega y Gasset, J. (1977): *Qué es filosofía?* Alianza Editorial, Madrid.
- Ortega y Gasset, J. (1967): *España invertebrada: bosquejo de algunos pensamientos históricos*. 15. ed. en castellano. Ediciones de la Revista de Occidente, Madrid.
- Ortega y Gasset, J. (1923): „[Předmluva.]“ *Revista de Occidente* (1): [1–3].
- Pachón Soto, D. (2019): „Ortega y Gasset, la filosofía de la circunstancia y la ontología de la posibilidad histórica.“ *Cuadernos CANELA* 30: 51–64.
- Poláková, D. (2017): *Mezi propastí a nebem. Fin de siècle v prozaickém díle Rubéna Daría*. Karolinum, Praha.
- Miró Quesada Rada, F. (1976): *Ciencia política, actualidad y perspectiva*. Biblioteca Peruana de Ciencia Política, Lima.
- Ramos, S. (1943): *Historia de la filosofía en México*. Imprenta universitaria, México.
- Ramos, S. (1938): *El perfil del hombre y la cultura en México*. 2. ed., P. Robredo, México.

- Santamaría García, A. (1993): „El legado filosófico de José Ortega y Gasset en América Latina. José Gaos y el Movimiento de Historia de las Ideas.“ *Anuario de Estudios Americanos* 50 (2): 279–308.
- Serna, E. (2013): „La Filosofía En La Historia De América Latina.“ *Cuestiones de Filosofía* (15): 171–198.
- Vázquez, J. A. (1956): „Ortega como circunstancia.“ *Sur* (241): 29–32.
- Zea, L. (1995): „Ortega y Gasset en la cultura hispanoamericana.“ *Estudios interdisciplinarios de América Latina y el Caribe* [online]. 6 (1): 141–146 [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <http://eial.tau.ac.il/index.php/eial/article/view/1210/1237>.
- Zea, L. (1983): „Presencia cultural de Ortega en Hispanoamérica.“ *Quinto centenario* (6): 13–36.

Abstract

José Ortega y Gasset and Hispano-American philosophical thinking

The present paper discusses the intellectual influence of the Latin American countries on philosophical thinking of the prominent Spanish modern philosopher José Ortega y Gasset, as well his personal interest in this area, especially in Argentina. It also focuses on the influence of Ortega on Hispano-American philosophical thinking. On the first pages the text presents a brief history of philosophical thinking in Latin America. It then focuses on Ortega's efforts to find an intellectual "cure" for the Hispano-American problem associated with the search for national identity. It also describes Ortega's ideas, theories and concepts that had the most significant influence on the work of the intellectuals in Latin America – namely the theory of circumstances, perspectivism, ratiovitalism, the theory of generations and the theory of cultures.

Key words: José Ortega y Gasset, Hispano-American philosophical thinking, Latin America, Ortega and Argentina, Ortega and Hispano-America, national identity, circumstances, perspectivism, ratiovitalism

Vozková, K. (2020): „José Ortega y Gasset a hispanoamerické filosofické myšlení.“ *Filosofie dnes* 12 (2): 3–19. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz